

Environmental Problems in the Globalising World in the Context of Social Movements: “A Conceptual Analysis”

Sümeyye ÖZKAN ¹, Aslı AYDEMİR ^{2*}

¹ Institute of Social Sciences, Dicle University, Diyarbakır, Turkey, ORCID: 0009-0005-7540-942X

² Faculty of Communication, Dicle University, Diyarbakır, Turkey, ORCID: 0000-0002-0396-154X

ABSTRACT

Globalisation refers to the period in which the interaction between societies, cultures and economies around the world accelerated and an integration process started. While commercial and technological developments brought about by this period provide benefits in many areas, they may also have negative effects in some areas. The environment is also affected by these negativities and is in a process that reaches more serious dimensions day by day. Especially since 1970 and after, global environmental problems have been growing. Environmental problems manifest themselves in various fields ranging from global climate change to loss of biodiversity. Changing climate characteristics, the decrease in quality living spaces for living things and the existence of an environment where even breathing becomes difficult day by day have become visible with the movements that people who are sensitive to this issue have come together to draw attention. Environmental movements, which are considered as new social movements, play a critical role in drawing attention to these problems and demanding change. This study, which is based on a literature review, has been carried out in order to draw attention to environmental problems that are growing rapidly day by day with the effect of globalisation, to influence public opinion and decision-making mechanisms and to ensure that decisions are taken in the desired direction, to address these movements with examples and to offer solutions. As a result of the study; it is argued that supporting environmentalist movements, which have a critical importance against environmental problems, using and promoting environmentally friendly technology, increasing afforestation activities, providing trainings on raising public awareness and carrying out studies to raise awareness will contribute to the reduction of environmental problems.

Keywords: Globalisation, climate crisis, social movements, climate activism, environmental problems

Type: Research

Article History

Received: 26.07.2024

Accepted: 10.09.2024

Published: 21.03.2025

*Corresponding Author:

asliaydemir6@hotmail.com

Toplumsal Hareketler Bağlamında Küreselleşen Dünyada Çevre Sorunları: “Kavramsal Bir Analiz”

Sümeyye ÖZKAN ¹, Aslı AYDEMİR ^{2*}

¹Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye, ORCID: 0009-0005-7540-942X

²İletişim Fakültesi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye, ORCID: 0000-0002-0396-154X

ÖZET

Küreselleşme, dünya çapında toplumlar, kültürler ve ekonomiler arasındaki etkileşimin hızlandığı ve bir bütünleşme sürecinin başladığı dönemi ifade etmektedir. Bu dönemin beraberinde getirdiği ticari ve teknolojik gelişmeler birçok alanda fayda sağlarken, bazı alanlarda da olumsuz etkileri olabilmektedir. Çevre de bu olumsuzluklardan etkilenmekte olup gün geçtikçe daha ciddi boyutlara ulaşan bir süreç içerisinde yer almaktadır. Özellikle de 1970 ve sonrası dönemden itibaren küresel çevre sorunları gittikçe büyümektedir. Çevre sorunları, küresel iklim değişikliğinden, biyolojik çeşitlilik kaybına kadar çeşitli alanlarda kendini göstermektedir. Değişen iklim özellikleri, canlılar için kaliteli yaşam alanlarının azalması ve gün geçtikçe nefes almanın dahi zorlaştığı bir ortamın varlığı, bu konuya hassasiyet gösteren kişilerin bir araya gelerek dikkat çekme amaçlı yapmış oldukları hareketlerle görünür olmaya başlamıştır. Yeni toplumsal hareketler olarak değerlendirilen çevre hareketleri, bu sorunlara dikkat çekmede ve değişim talep etmede kritik bir rol oynamaktadır. Literatür değerlendirmesine dayalı bu çalışma da küreselleşmenin etkisiyle günden güne hızla büyüyen çevre sorunlarına dikkat çekmek, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarını etkilemek ve istenilen yönde karar alınmasını sağlamak için yapılan bu hareketleri örnekleriyle ele almak ve çözüm önerileri sunabilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; çevre sorunlarına karşı kritik bir öneme sahip olan çevreci hareketlere destek olunması, doğa dostu teknolojinin kullanılması ve teşvik edilmesi, ağaçlandırma faaliyetlerinin artırılması, toplumu bilinçlendirme konusunda eğitimler verilmesi ve farkındalığın artırılması için çalışmaların gerçekleştirilmesi gibi önerilerle çevre sorunlarının azaltılmasına katkı sunulacağı savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, iklim krizi, toplumsal hareketler, iklim aktivizmi, çevre sorunları

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi

Gönderim: 26.07.2024

Kabul: 10.09.2024

Yayınlanma: 21.03.2025

*Sorumlu Yazar:

asliaydemir6@hotmail.com

GİRİŞ

Günümüzde, modernizmle beraber ortaya çıkan küreselleşme kavramı, dünya genelinde birbirine bağlı olan ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel süreçleri ifade etmek için sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak, küreselleşme beraberinde çeşitli çevresel sorunları da getirmektedir. İklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, hava ve su kirliliği gibi çevresel sorunlar, küresel ölçekte büyük bir endişe kaynağı haline gelmektedir. İklim değişikliği ise doğa ve canlıların yaşamı bakımından küresel çevre sorunları arasında en tehlikeli olan gelişmedir. Fosil yakıtlarının aşırı kullanımı, orman alanlarının azalması ve sanayi faaliyetleri gibi insanların sebep olduğu olumsuz durumlar, atmosferde sera gazlarının artmasına neden olmaktadır. Bu da küresel ısınma, deniz seviyelerinde yükselme, aşırı hava olayları gibi olumsuz ve ciddi sonuçlara yol açmaktadır. Ormanların yok olması, tarım alanlarının genişlemesi ve doğal yaşam alanlarının tahrip edilmesi gibi nedenlerle birçok bitki ve hayvan türü yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu durum ekosistemlerin dengesini bozmakta ve doğal yaşam alanlarını yok etmektedir. Doğal yaşamın tehlikeye girmesiyle birlikte bu durumun ne kadar ciddi olduğunu gören insanlar tarafından hareketlenmeler başlatılarak yeni toplumsal hareketler adı altında çevre hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çevre hareketleri kapsamında iklim aktivistleri, iklim değişikliğinin çok büyük bir sorun olduğuna dikkat çekerek bazı önlemler alınması ve yasal düzenlemeler yapılması amacıyla çevre hareketlenmelerini başlatmaktadırlar. Sürdürülebilir bir yaşam için mücadele eden bu gruplar, doğal yaşamın tehlikeye girmesiyle artan endişeyi dile getirerek hükümetleri ve şirketleri daha çevreci politikalar benimsemeleri ve uygulamaları konusunda düzenleme yapmaya davet etmektedirler. İklim aktivistleri, bireylerin ve toplumların çevreye verdikleri zararları azaltmaları için bilinçlendirme çalışmaları yapmakta ve toplumsal hareketler aracılığıyla da değişim için baskı oluşturmaktadırlar.

Çevre sorunları ve bu bağlamda gerçekleştirilen toplumsal hareketleri ele alan bu çalışmanın ilk bölümünde de küreselleşme kavramının tarihçesine değinilmiştir. Modernizmin de etkin bir şekilde yer aldığı, küreselleşmenin doğayı nasıl etkilediği ve ne gibi sorunlara yol açtığı incelenmiştir. İkinci bölümde, iklim krizinin hangi etkenlerle ciddi bir tehlike boyutuna geldiği ve insan hayatına ne ölçüde zarar vereceği analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde ise toplumsal hareketler bağlamında iklim aktivizmi kavramı ele alınarak aktivist hareket örnekleriyle detaylandırılmıştır.

KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Küreselleşme kavramı yeni bir terim olarak bilinse de uzun geçmişi olan bir süreçtir. Küreselleşme, 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başı gibi uzun bir süre önce sosyoloji ve antropolojinin yanı sıra dini çalışmalarda da bu isimle tartışılmıştır. Ancak, son yıllarda giderek daha belirgin hale geldiği halde, küreselleşme ile ilgili endişeler aslında yüzyıllar önce

başlamıştır. Aslında bu terimin dünya genelinde yaygın olarak kullanılmaya başlanması 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve ardından komünizmin kısmen de olsa çöküşünden sonra olmuştur. Kapitalizmin nihai sonuna atıfta bulunarak küreselleşme konusunda esas olarak ekonomik bir pozisyon alanlarla daha geniş bir bakış açısını benimseyenler arasındaki bölünme -çünkü durum budur- kavramın güncelliğinin güçlü bir özelliğidir (Robertson - White, 2007). Ekonomik açıdan sürecin çıkış noktası ise Adam Smith'in ortaya çıkardığı teoriyi geliştiren, klasik iktisadın önemli isimlerinden İngiliz David Ricardo'nun "Mukayeseli Üstünlükler" kuramı olarak görülebilir. Bu kurama göre, bir ülke farklı iki malın üretiminde üstün bile olsa, en ucuz fırsat maliyetiyle üretim yapabileceği mal üzerinde uzmanlık kazanmalı ve ticaret yoluyla diğer ülkeyle iş birliği olmalıdır. Böylece, uluslararası ekonominin, üretimin fırsata dönüşmüş harcamalar üzerinden incelenmesi söz konusudur. Dünyada yalnızca iki ülke ve iki ürün olsa bile, bu iki ülkeden biri her iki ürünün üretiminde daha üst seviyede olsa da fırsat maliyeti daha alt seviyede olan mal üzerinde uzmanlaşarak kendisi için ve diğer ülke için refah düzeyinin yükselmesine katkısı olabilir. Zamanla birçok ekşiği ortaya çıksa da bu kuram, uzmanlaşma, serbest pazar sektörü, kapitalizm bağlamlarında küreselleşmenin önemli bir dayanak noktası olmaktadır (Fırat, 2021).

Küreselleşme kavramının çevresel, ekonomik, siyasal, teknolojik, kültürel gibi farklı yönleri bulunmakla birlikte birtakım temel unsurları bulunmaktadır. Küreselleşmenin temel unsurları;

Dünya Ticaretin Gelişmesi: Ülkelerin kendi aralarındaki ticari ilişkilerin gelişmesi, küreselleşmenin en vurgulayıcı özelliklerinden biridir.

Ülkelerarası Yatırımların Artması: Sermayelerin ülkeler arasında rahatça hareketlenmesi, küreselleşmenin önemli bir unsuru olarak görülmektedir.

Finansal Akışkanlığın Artışı: Küresel finans piyasalarının entegrasyonu ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, modern küreselleşmenin önemli bir faktörü olarak kabul edilmektedir.

Üretimin Küreselleşmesi: Üretim süreçlerinin uluslararası düzeyde dağıtılması ve ülkeler arasında parçalara ayrılması, günümüz küreselleşmenin önemli bir özelliğidir.

Ulusötesi Şirketlerin Güçlenmesi: Çok uluslu şirketler, küreselleşmenin önemli aktörleri arasında yer almaktadır. Bu şirketler, üretim ve dağıtım ağlarını küresel düzeyde organize etmektedir.

Bölgesel İş Birliği ve Bütünleşmelerin Artışı: Ülkeler arasındaki bölgesel iş birlikleri ve ekonomik bütünleşme süreçleri, küreselleşmenin önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Tüm bu faktörler değerlendirildiğinde hiçbirinin yeni olmadığı görülebilmektedir.

Küreselleşme konusunda atılan somut adımlar; merkantilizm döneminde, Amerika, Afrika ve Asya'da kolonilerin ortaya çıkması, bilhassa 19. yüzyılın ikinci döneminde demiryolunun genişlemesi, 1869 yılında Süveyş Kanalı ve 1914 yılında da Panama Kanalı'nın açılmasıdır. Küreselleşmenin kavramsal olarak son dönemlerde yaygın bir şekilde

kullanılması ve popülerleşmesi ise 1980 ve 1990'lı yıllarla birlikte gelişen elektronik alanındaki yeniliklere dayandırılmaktadır (Şenatalar, 2011, akt. Fırat, 2021, 166). Teknolojik yani iletişim alanında yaşanan gelişmelerle birlikte özellikle bilginin üretilmesi ve iletilmesi konusunda yeni iletişim teknolojilerinden faydalanılması, verinin istenilen zamanda istenilen kişiye anında ulaştırılabilmesi ya da dijital ortamlarda yeniden kullanılmak üzere saklayabilme imkânının var olması gibi unsurlarla birlikte küreselleşme hemen her alanda kullanılan bir kavram olmaya başlamıştır.

Küreselleşme tanım olarak çok yönlü bir düzeni ifade etmektedir. Küreselleşme terimini, iletişimci Marshall McLuhan, Global Village (Küresel Köy) olarak tanımlamıştır. Küreselleşme kavramı, ülkeler arasındaki sınırların kaybolması ve insanların farklı ülkelerin kültürlerini kısa sürede benimseyip gündelik hayatlarına aktarması sürecini ifade etmektedir. Soğuk Savaş sürecindeki gelişmeler bağlamında, 1960 yılından bu yana etkisini daha fazla göstermeye başlayan küreselleşme kavramı ünlü bilim insanları tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. İngiliz toplumbilimci Giddens'a göre küreselleşme, modernliğin yapısından kaynaklanmakla birlikte, kapitalist devletler, ulus-devlet sistemi, askeri dünya düzeni ve endüstriyel gelişme kapsamında küresel iş bölümüyle alakalı bir süreçtir (Giddens, 2018). Amerikalı dilbilimci Chomsky ise küreselleşmeyi, devlet kurumlarının sadece uluslararası düzeyde değil, tamamen küresel düzeyde aktif olan farklı aktörlerin ilişkilerinin içerisinde eriyen bir süreç olarak tanımlamaktadır (Fox, 2002). Sosyolog Robertson küreselleşmeyi, dünyadaki farklı kültürlerin ortak noktada birleşmesi olarak tanımlarken, bir diğer ünlü sosyolog Bauman ise yeni dünya düzensizliği noktasına vurgu yapmaktadır (Mavi, 2021). Küreselleşmeye ilişkin bir başka yaklaşımda, küreselleşmenin kültürlerin birbirleriyle olan etkileşimi sonucunda ortaya çıktığı ifade edilmektedir (İçli, 2001). Bu yaklaşım, McLuhan'ın Küresel Köy tanımlamasındaki, insanların, kültürlerin birbirleriyle oluşan etkileşim sayesinde ve günümüz teknolojik gelişmelerle birlikte bir yerde meydana gelen bir olay, söylenen bir söz vb. süreçlerin dünyanın en uzak yerleşim yerindeki kişinin bile anında haberdar olabilmesine dayandırılarak doğruluğu kabul edilebilir bir tanımlamadır. Çünkü, özellikle ekonomi, siyaset, ticaret gibi alanlar, Sanayi Devrimi'nden bu yana gelişen teknolojik gelişmeler sayesinde kültürlerin birbirine yaklaşmasıyla oluşan etkileşimin etkisiyle değişmiş ve gelişmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde küreselleşmenin, ekonomi alanında başlamış olduğu görülse de yakın zamanda kültürel alana yansıdığı görülmektedir. Toplumların yaşam alanlarına iyice yerleşen küreselleşme fastfood, sinema kültürü, kitle iletişim araçları ve medyanın gelişmesi, tüketim, neo liberal politikalarla yayılan kapitalizmin katkısıyla daha üst seviyeye ulaşmıştır (Kömeçoğlu, 2002). Küreselleşme, dünyanın dört bir tarafında farklı kültürlerle sahip insanları, aynı ürünleri kullanma, aynı yemeği yeme, aynı filmleri izleme, aynı mekânlara gitme vb. süreçlere yönlendirerek tek tipleşmeyi ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasına sebebiyet veren en temel araçların da internet teknolojisi ve sosyal medya ortamları olduğu bir gerçektir.

Diğer bir ifadeyle, küreselleşme; çok yönlü bir uluslararası sürecin adıdır. Küreselleşme bir akım olmamakla birlikte, Soğuk Savaş döneminden sonraki süreçte ortaya çıkmış milletlerarası bir düzendir. Soğuk Savaş deyince akla ilk gelen simgeler, ayrışma ve Berlin Duvarı iken, küreselleşmenin simgeleri ise kültürlerin birleşmesi ve internet olmaktadır (Yaman, 2003, akt. Aydemir - Kaya, 2007, 263). Uluslararası düzeyde iletişimi kolaylaştıran bu unsurlar, dünyayı bütünleştirirken bir yandan da ulusları karşılıklı olarak bağımlı hale getirmektedir.

Bir kavramın soy kütüğü, yani tarihsel kökenleri ve evrimi üzerine yapılan çalışmalar, kavramın anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu tür derinlemesine bir incelemede, konunun temel kavramlarını tanımlama noktasına gelindiği zaman, her şeyin başında bulunduğu gerçeği ile karşılaşılması kaçınılmazdır (Çalış, 2002). Çünkü kavramların ortaya çıktığı zaman sahip oldukları anlam ve içerikleri genellikle değişen şartlara göre zamanla farklılaşabilmektedir. Bu sebeple kavramları tanımlarken kökeninden başlayıp tarihsel süreç içerisindeki gelişimi bir bütün içerisinde değerlendirilmelidir.

Küreselleşme, dünya çapında derin ve karmaşık etkiler yaratmaktadır. Hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olan bu süreç, ekonomik, kültürel ve teknolojik bağlamlarda önemli değişikliklere yol açmaktadır. Farklı kültürlerle ait yiyecek, içecek, giyecek hatta modernleşmede çok büyük bir katkısı olan eğitimle toplumların yavaş yavaş alışkanlıklarının değiştirilip modernleşmeleri sağlanmaktadır. Toplumlar bu şekilde bir bakıma asimilasyon sürecine girmektedir.

Küreselleşme, modernleşmenin bir uzantısı olarak görülmekle birlikte teknik, bilimsel alanda ortaya çıkan bu uzantı, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin etkisiyle ilerlemeyi, gelişmeyi ve büyümeyi teşvik etmiştir. Küreselleşmenin ilerleme fikri sonucunda ağ altyapısı gelişmiş, bu gelişmeyle birlikte sanayi sektöründe de büyümeler kaçınılmaz olmuş ve bu bağlamda ekonomik olarak büyüyen şirketlerin sayısı artmıştır. Küresel şirketlerin sayısının gittikçe yükselmesiyle sosyal ve ekonomik bir düzenin var ettiği yapısal sorunların egemenliği altındaki bir süreçten çıkılıp kapitalizmin, dolayısıyla da geçmişe ait değişimin belirlenen bir yönetsel düzenin, belirlenmiş modernleşme sisteminin etkisinin temel yeri tuttuğu döneme geçilmiştir (Touraine, 2007). Bunun sonucunda, ülkeler arası ticaret hacmi artmış, sermaye girdi ve çıktıları hızlanmış ve yeni ticaret yerleri ortaya çıkmıştır. Bu süreç aynı zamanda dünyada küresel eşitsizliklerin artmasına, insanların emeğinin sömürülmesine ve doğal kaynakların aşırı tüketilmesine neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, küresel tedarik zincirlerinde düşük ücretli ve güvencesi olmayan işgücü olarak konumlanırken, gelişmiş ülkeler küresel ekonomik kazançlardan daha fazla yararlanmaktadır.

Küreselleşmenin etkisiyle Sanayi Devrimi'nin büyümesi ve gelişmesi sonucunda ekonomik yapıda belirleyici bir unsur olarak görülen fordizmin önemi azalmış, bu da işçilerin emeğinin değer kaybetmesine yol açmıştır (Fırat, 2021). Küreselleşmenin bu yönü, toplumsal ve çevresel sorunları da beraberinde getirmektedir. Artan üretim ve tüketim, doğal kaynakların tükenmesine ve çevre kirliliğine neden olmaktadır. Ayrıca, dünyada işgücünün

küreselleşmesi, emek haklarının zayıflamasına ve işgücü piyasasında devamsızlığa yol açmaktadır. Çalışanlar, daha düşük ücretlerle daha kötü koşullarda çalışmak zorunda kalırken, şirketler maliyetleri düşürmek için işgücünü ve üretimini daha ucuz ülkelere kaydırmaktadır. Bu dönemde, kapitalizmin modernleşme sürecindeki egemenliği, aynı zamanda neoliberal politikaların (serbest ticareti artırmayı amaçlayan ticaret engellerinin azaltılması) yaygınlaşmasına da katkıda bulunmaktadır.

Süreç içerisinde, devletlerin ekonomideki rolü azaltılırken, serbest piyasa ideolojisi ve özelleştirme politikaları ön plana çıkmaktadır. Küreselleşmenin bu olumsuz etkileri, küresel toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına ve küresel adalet ve çevresel sürdürülebilirlik için mücadele eden grupların güçlenmesine yol açmaktadır. Bu hareketler, küresel ekonominin daha adil ve sürdürülebilir hale gelmesini talep ederek küreselleşmenin insan ve çevre üzerindeki etkilerini sorgulamaya başlamaktadır. Özetle küreselleşme, modernleşmenin bir uzantısı olarak teknik ve bilimsel ilerlemeyi teşvik etmekte ve küresel ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır. Ancak bu süreç, toplumsal eşitsizlikler, çevresel bozulma ve işgücünün istikrarsızlığı gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Gelecekte küreselleşmenin olumlu etkilerini koruyarak olumsuz etkilerini azaltmak için daha sürdürülebilir ve adil politikalar benimsenmesi gerekmektedir.

ÇEVRE SORUNLARI BAĞLAMINDA İKLİM KRİZİ

İklim kelimesi, Eski Yunanca'da "eğim" anlamına gelen "klima" kelimesinden Arapça'ya iklim olarak geçmiştir (Ak Sözlük, 21 Aralık 2020). İklim, belirli bir zaman dilimi içinde ve sayısal veriler bağlamında ortalama hava şartları olarak tanımlanmaktadır. İklimin değişimi genel olarak, hava, kara ve doğa koşullarında meydana gelen, herhangi bir sebepten kaynaklı büyük ölçekli (küresel) ve önemli yerel etkileri olan uzun vadeli ve yavaş gelişmekte olan değişiklikler şeklinde ifade edilebilir (Türkeş vd., 2000). Özellikle son yıllarda iklim değişikliğinin etkilerinin daha hızlı arttığı görülmektedir. Bu etkiler hem çevresel sorunlar hem de havanın ısı dengesinin bozulması olarak kendini göstermektedir.

Çevre sorunları her ne kadar günümüzde en yüksek seviyeye çıkmış olsa da geçmiş dönemlerde de çevre tahribatı ve buna bağlı olarak gelişen olumsuz durumların varlığının söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan sosyologlar, çevreyi neredeyse hiç göz ardı etmemiştir. Weber, Durkheim ve özellikle Marx gibi temel düşünürler "çevresel konulara ilişkin zengin bir malzeme bütünü" yaratmıştır. 1970'lerde sosyologlar, çevresel faktörlerin marjinalleştirilmesine, doğa ve toplum arasındaki ilişkiye dair fikirler geliştirmişlerdir. Bunlar; kentsel yeşillendirme, insan-hayvan ilişkileri ve doğanın değerlendirilmesi gibi konulardaki araştırmalarla devam etmiş ve önemli bir odak noktası olmuştur. Çevresel toplumsal hareketlere ve çevresel adalete duyulan ilgi, o zamandan bu yana, diğer kaygılara tabi olsa da sağlıklı bir araştırma alt alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Klinenberg vd., 2020).

Küreselleşme, ekonomik büyüme ve ticaretin artmasıyla karakterize edilirken, bu durumun çevre üzerindeki olumsuz etkileri de bilinen bir gerçektir. Artan üretim ve tüketim, doğal kaynakların aşırı kullanımı, hava ve su kirliliği, ormansızlaşma ve atık miktarının artması gibi sorunları beraberinde getirmektedir. İklim krizinin önemli bir problem olarak hayatımızda yer edinmesi sanayileşmeyle başlamaktadır. Fabrikaların çevreye gönderdikleri karbondioksitin yanı sıra zehirli atıklar ile doğaya verilen zararın seviyesi göz ardı edilemeyecek kadar büyümeye başlamaktadır. Örneğin, Sanayi Devrimi'nden önce 288 ppm (bir milyon hacimde iki yüz seksen sekiz parçacık) olan atmosferdeki CO₂ yoğunluğu 2023 yılına gelindiğinde 419 ppm'e ulaşmıştır. 2021'deki ortalama küresel sıcaklık, sanayi öncesi (1850-1900) seviyelerin yaklaşık 1,11°C üzerinde kaydedilmiştir. Sıcaklık artışları buzul erimelerini tetiklemekte ve buna bağlı olarak da deniz seviyesi yükselmektedir. Küresel ortalama deniz seviyesi 1880'den bu yana 21-24 cm kadar yükselmiştir (Climate.gov, 2024). Bu verilere bakılarak, ısının atmosferde daha fazla tutulmasına yol açarak sera etkisini artırdığı söylenebilmektedir. Bu da küresel sıcaklıkların yükselmesine ve çevrenin dengesinin bozulmasına işaret etmektedir. İnsan ve çevre arasındaki alışverişin dengede olması gerekliliğinden hareketle, bazı ülkeler sera gazı etkisini artırmak için çevre ile ilgili hareketlere başlamıştır.

İnsan ve dünya arasındaki dengeli ilişki, ilk başlarda kısmi uyum halini muhafaza etse de insan müdahalesiyle daha sonraki süreçte bozulmaya başlamış ve doğa bu durumdan olumsuz olarak etkilenmiştir. Bu dengeyi daha da sarsacak koşulların ve imkânların yaratılmasına olanak sağlayan Sanayi Devrimi ile çevre sorunlarının oluşmasının geri planındaki temel sebepler oluşmuştur. Bu bozulmalarla birlikte çevre sorunları çözülmemiş olmasının yanı sıra son derece hızlı ve yıkıcı sonuçları ile geri dönülmesi zor boyutlara ulaşmıştır (Görmez, 2020). Çözülemeyen ve gün geçtikçe etkisi daha fazla hissedilen önemli çevre sorunlarında bir tanesi de iklim değişikliğidir.

İklim değişikliğinin hem doğal hem de insan kaynaklı nedenlere dayanabileceğini ve bu değişikliklerin küresel boyutta önemli etkiler yarattığı vurgulanmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliğinin uzun süredir var olan bir sorun olduğuna ve yavaş gelişen bir süreç olduğuna dikkat çekilmektedir. İklim değişikliği, dünyanın geçmişten bugüne kadar gelişen doğal bir olayı olarak süregelmiştir. Ancak, 19. yüzyılın ortalarından -Sanayi Devrimi'nden- itibaren iklimdeki doğal değişimlerin yanı sıra insan etkinliklerinin de iklimi etkilediği yeni bir döneme girilmiştir. Bu nedenle, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) iklim değişikliğini, doğal iklim değişikliklerine ek olarak, karşılaştırılabilir bir zaman diliminde küresel atmosferin bileşimini doğrudan veya dolaylı olarak bozan insan faaliyetlerinin sonucunda meydana gelen bir değişiklik olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2000). İnsanların çevreyi koruma ve sürdürülebilirlik konularında ciddi kararlar alıp uygulamaları, iklim krizini büyük oranda çözebilecekken yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirirken doğaya zarar vermeleri süreci daha da zorlaştırmaktadır.

İklimin değişmesi, insanların doğayı düşünmeden tahrip etmesi ile daha büyük bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle fosil yakıt tüketimine dayalı sanayileşme ve

ulaştırma faaliyetleri, iklim değişikliğinin en önemli öncüleri olmaktadır. İnsan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkisi, atmosferdeki sera gazlarının artışına neden olarak dünya çapında sıcaklıkların yükselmesine yol açmaktadır. Bu durum, yoğun hava hadiselerinin daha şiddetli ve sık yaşanmasına, deniz seviyelerinin yükselmesine ve biyoçeşitliliğin azalmasına neden olmaktadır. İklim değişikliğinin bu sonuçları, tarım ve gıda güvenliğinden insan sağlığına kadar çeşitli alanlarda olumsuz etkiler yaratmaktadır.

İnsanın tahribatıyla oluşan iklim değişimi ile mücadele konusunda iki önemli yaklaşım bulunmaktadır; azaltım ve uyum. “Azaltım”, insanın sebep olduğu iklim değişikliğinin oluşturacağı düşünülen sorunların yavaşlatılabilmesi veya engellenmesi için alınması gereken tedbirlerdir. Bir diğer yaklaşım olan “uyum” ise insanların ve ekonominin mevcut risk oluşturan iklim değişikliğinin tesirlerine hazır hale getirilmesi politikasını kapsamaktadır (Doğan - Tüzer, 2011). Bu politikalar çerçevesinde, çevresel sorunların çözümü ve insanların bilinçlenmesi noktasında Türkiye'nin de dahil olduğu, Barselona Sözleşmesi, Montreal Protokolü ve Viyana Sözleşmesi, Paris Antlaşması, Bükreş Sözleşmesi, Basel Sözleşmesi, Minamata Sözleşmesi, Stockholm Sözleşmeleriyle cıva, organik kirleticiler, tehlikeli atıklar ve denizlerinin kirliliği gibi konular üzerine çalışmalar gerçekleştirilmektedir (TCCŞİDB, 1 Temmuz 2024). Nitekim dünyanın bir bütün halinde küresel çevre sorunlarından etkilenmeye başlaması da bunun en büyük sebebi olmuştur. Bu amaçla gerçekleştirilen bazı yönelimler şöyledir; ozon tabakasının daha fazla etkilenmesini önlemek adına “Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi” imzalanmıştır. “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi”, “Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi” ve “Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi” küresel çözüm arayışının önemli adımları olarak gerçekleştirilen diğer çalışmalardır (Mavi, 2021). Atılan bu adımlarla birlikte iklim değişikliği ile ilgili küresel ölçekte çalışmalar devam etmektedir.

İklim krizini hafifletmek için enerji üretiminde yenilenebilir kaynakların kullanılması, sürdürülebilir ulaştırma çözümlerine yatırım yapılması ve çevre dostu politikaların uygulanması gibi acil önlemler alınması gerekmektedir. Aynı zamanda, bireyler ve topluluklar, tüketim alışkanlıklarını değiştirerek ve sürdürülebilir yaşam tarzlarını benimseyerek, kömür, karbon gibi maddelerin azaltılması bu sorunun çözümü için katkıda bulunmaktadır.

Çevresel gelişmeler, bütün ülkeleri ilgilendiren bir problem olması sebebiyle en önemli küresel problemlerden biri haline gelmiştir ve bu bakımdan, farklı ülkelerde de gündemden düşmeyen önemli birtakım çevresel gelişmeler oluşmaya başlamıştır. Bu sorunlar, komşu ülkeleri de ilgilendirebildiği için sorunlar, sınırları aşan bir düzeye yükselmektedir. 1980'li dönemin sonlarına doğru yeni toplumsal hareketlerden; çevre hareketleri, kadın hareketleri, barış ve nükleer karşıtlığı hareketlerin ortaya çıkması yeşil politikaların oluşumunda etkili olmaktadır. Bu oluşumda yerel, ulusal ve bölgesel düzeyde birçok yeşil parti kurulmuş olup bu partilerin odaklandığı 4 temel konu bulunmaktadır; sürdürülebilirlik, şiddetsizlik, demokrasi, sosyal adalet. Özellikle Avrupa Birliği (AB) bölgesinde çevreci hareketlerin siyasi örgütlenmeleri başarılı olmakla birlikte 1979 yılından beri Avrupa Yeşiller Partisi bütün Avrupa genelinde bir siyasi hareket durumuna gelen ilk düzenli yapıdır (Ünal, 2014).

Günümüzde ise çevre sorunlarının artan öneminin ve çevreci hareketlerin siyasi ve ekonomik olarak ülkeleri nasıl etkilediği, üzerinde hassasiyetle durulan bir konu olmakla birlikte bu hareketlerin özellikle Avrupa’da güçlü olduğu bilinmektedir.

İnsan tahribatıyla gündemde yer almaya başlayan çevresel sorunlara iki şekilde değinilmektedir. Bunlardan biri, doğal kaynakların tüketimi, ikincisi ise çevrenin bozulması ile ilgili önemli iklimsel sorunlardır. Hava kirliliği, doğanın dengesinin bozulması, yeryüzünün önemli sorunlarından olan ekolojik dengesizliği oluşturmaktadır. Enerji kaynakların gereğinden fazla kullanılması ve tahrip edilmesi de oldukça ciddi sorunlar olmakla beraber, doğanın kirlenmesi ve bozulmasına oranla yavaş gelişmektedir. Ayrıca, bozulma ve kirlenme, sadece oluştukları yerle sınırlı kalmayıp birbiriyle girdikleri tepkime sonucunda daha geniş bir yayılma ile kitlesel ve doğrudan etki oluşturabilmektedirler (Çelebi, 2014). Bu yayılan ekolojik sorunların etkileri, zincirleme bir şekilde bütün sınırları aşarak komşu ülkelere de sıçramaya başlamıştır. Bu sebeple de doğal kaynakların ve bozulan dengenin düzeltilmesi konularına dikkate çekebilmek için hareketlilikler gerçekleştirilmeye başlamıştır.

Bu bağlamda, 1992 Rio Yeryüzü Zirvesi, çevre sorunlarının küresel bir öncelik haline gelmesinde ve uluslararası çözüm arayışlarının başlangıcında kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle, 1980’ler ile 1990’ların başında yaşanan çevresel felaketlerin ve olayların küresel kamuoyunun dikkatini çektiği ve çevre duyarlılığının arttığı belirtilmektedir. 1986’da yaşanan Çernobil nükleer santral felaketi ve Exxon Valdez petrolü taşıyan aracın kayalara çarpması gibi olaylar, çevre sorunlarının ciddiyeti ve küresel etkileri konusunda dünyanın odağını ekolojik sorunlara çekmiştir. 1992 Rio Konferansı’nda, küresel, ekonomik, toplumsal kalkınmışlık ile doğayı koruma arasındaki ilişkiler ele alınmış, bu sayede uluslararası çözüm araçlarının geliştirilmesine katkı sağlanmıştır. Ayrıca konferansta, ekolojik koruma arasındaki ilişkileri detaylandırılmış şekilde konuşmuşlardır. 1992 Rio Konferansı’ndan hemen sonra yapılan farklı uluslararası görüşmeler, Rio’nun elde ettiği başarıyı yakalamaktan uzak kalmıştır (Mazlum, 2014). Bu bakımdan bu konferans, çevre politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir dönüm noktası olmuş ve uluslararası alanda çevre konularının ele alınması için bir çerçeve oluşturulmuştur.

Dünyanın ekolojik dengesinin düzeneği oldukça kolaydır. Güneş aracılığıyla gelen enerji dünyaya ulaşır geri yansıdığına ya da atmosfer bu enerjiyi serbest bıraktığında, gezegen soğuma işlemine geçer. Böylelikle dünya güneşten aldığı enerjiyi emdiğinde ve sera gazları doğadan yayılan ısının uzaya kaçışını engellediği için gezegen ısınır. Dünya’nın ekolojik düzeni “doğal ve insan kaynaklı” olmak üzere iki faktörden etkilenmektedir. Fakat güncel veriler, ekolojik bozulmanın özellikle geçmişe kıyasla 20. yüzyılın ortalarından günümüze kadar olan süreçte daha hızlı ilerlediğini ve sadece doğal nedenlerle açıklanamayacağını göstermektedir (NRDC, 8 Temmuz 2024). Bu kayıtlardan da anlaşılmaktadır ki günümüzde insanın sebep olduğu çevresel tahribatlar da artarak iklim düzeninin değişmesine etki etmektedir.

Belli bir süreçten geçen atmosferin ısınması önce yavaş yavaş etkilerini göstermektedir. Dünya ısındıkça suyu toplamaya, tutmaya ve daha sonra bırakmaya başlayarak havanın düzenini değiştirir ve sulak olan bölgeler daha ıslak olmaya kurak olan bölgeler ise daha kurak olmaya başlar. 2000’li yıllarda çevre ve küresel ısınma şüphesiz dünya genelinde tartışılan en önemli konulardan biri olmuştur. Ekolojik bozulma, gökyüzüne yayılan zararlı gazlar olarak bilinen maddelerinin (karbondioksit, metan ve kömür gibi) “sera etkisi” olarak bilinen ısının geri yansımalarının etkisiyle yaratması sonucunda, uluslararası genelindeki atmosfer ve okyanusların ortalama sıcaklıklarından kaynaklı ortaya çıkan artışa verilen isimdir. Bu artışın bir proje ile önlenememesi durumunda birden fazla düşük rakıma ait ada devletlerinin ve kıyı şehirlerinin kısa zamanla yok olması gibi önemli bir risk oluşmaktadır (akt. Sönmezoğlu vd., 2020). Bu kadar ciddi bir riskin söz konusu olduğu durum için hem bireysel önlemlerin alınması hem de karar alma mekanizmalarının önlem alma çalışmalarını başlatması için hareketlilikler başlatılmıştır.

Küreselleşme ile çevresel etkilerin adaletsiz dağılımı da önemli bir sorun haline gelmektedir. Gelişmiş ülkeler, tarihsel olarak daha fazla sera gazı salınımından sorumlu olurken, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini hissedenler, genellikle gelişmekte olan ülkeler ve yoksul toplumlar olmaktadır. Çevre sorunlarının yaygınlaşması, dünyanın dört bir yanında toplumsal hareketlerin yükselmesine neden olmaktadır. Toplumsal hareketlerin çevre sorunlarına yönelik etkisi, hükümetlerin ve şirketlerin politikalarını etkileme gücüne dahi sahiptir.

TOPLUMSAL HAREKETLER ÇERÇEVESİNDE İKLİM AKTİVİZMİ KAVRAMI

Toplumsal hareketler, çeşitli grupların ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelerek değişim talep ettiği yapılanmalar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu girişimlerden biri olan çevre hareketleri, doğayı koruma, iklim değişikliğiyle mücadele gibi çeşitli temalara odaklanmaktadır. Çevre sorunlarının artması, bu konu çerçevesinde birleşecek toplumsal hareketlerin oluşmasına ve yayılmasına yol açmıştır.

Lorenz Von Stein, toplumsal hareket kavramını ilk kez 1789’dan itibaren Fransız toplumlarının tarihini inceleyen bir çalışmasında, siyasal çaba çerçevesinde incelemiştir. Bu kavram ilk olarak, işçi sınıfının kendi bilinciyle iktidarı ele geçireceği ve devamlılığı olan bir süreç anlamına gelmekteydi. Bu kavramı Von Stein ile aynı süreçte, Marx ve Engels de Komünist Manifesto’da benzer bir şekilde kullanmışlardır. 1848’de politik yorumcular, toplumsal hareketlerden çoğul olarak söz etmeye başlamışlardır. 19. yüzyılın sonlarına doğru, toplumsal hareketlerin kapsamı, örgütlü proleterlerin yanı sıra tarım ile ilgilenen kesimi, kadınları ve hak taleplerinde bulunan diğer grupları da içerecek şekilde geliştirmiştir (Tilly, 2004, 20 akt. Aydemir, 2020, 2).

Kapitalizmin etkisinin yoğun olarak hissedildiği toplumsal ilişkilerin yaygınlaşması, metalaşma süreci, hızlı kentleşme, kırdan kente başlayan göç gibi kavramlar kırsal ve kentsel bölgelerde bazı çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir; işçi, vergi,

ekmek ayaklanmaları, seçim mücadeleleri hem gruplaşma seviyeleri hem de süreklilikleri bağlamında artarak gelişmekteydi (Aydemir, 2020). Literatürde bu hareketler, eski toplumsal hareketler olarak ifade edilmektedir.

Toplumsal hareketler, genel olarak iki kategoriye ayrılmaktadır: “eski” ve “yeni” toplumsal hareketler. Eski toplumsal hareketler, sanayileşme döneminde işçi sınıfı tarafından ekonomik haksızlıklar, yoksulluk, işsizlik ve toplumsal adalet gibi konulara karşı başlatılan toplumsal gruplaşmalardır. Bu hareketlenmelerin temel amacı devlet yönetimini etkilemek ve kontrol altına almaktır. Yeni toplumsal hareketler ise, sanayileşmenin sonrasında ortaya çıkan ve kimlik, özgürlük, çevreyi koruma, kadın hakları, bireysel özgürlükler, demokrasi, barış ve doğanın korunması gibi etik ve sosyal konulara odaklanan mücadeleler olarak tanımlanmaktadır. Bu hareketler, özellikle orta sınıftan, aydınlardan ve diğer gruplardan gelen toplumsal tepkileri temsil eder (Erdoğan, 2021). Bu sebeple günümüzde farklı konularda yapılan birçok toplumsal hareket aslında yeni toplumsal hareket grupları içerisinde yer alsa da bazı noktalarda ekonomi ve sınıf ayrımına da dayandırıldığı için genel olarak toplumsal hareketler olarak da ifade edilebilmektedir. Ancak yine de çalışmanın amacı çerçevesinde yeni toplumsal hareketlere değinmekte fayda vardır.

Yeni Toplumsal Hareketler ve Çevre Hareketleri

Eski toplumsal hareketlerin değişen dünya düzeni ile birlikte yetersiz kalması ile yeni toplumsal hareket kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu hareketler, özellikle 1960’lı yıllarda ortaya çıkmaya başlayan öğrenci hareketleri ile belirmeye başlamıştır. 1960’ların sonu ile 1970’lerin başlarında gerçekleşen sivil haklar, ifade özgürlüğü ve öğrenci hareketleri; 1970’lerde ortaya çıkan kadın, barış ve çevre/ekoloji hareketleri ve 1980’lerde yaygınlaşan nükleer silahsızlanma hareketleri, bu köklü dönüşümün işaretleri olarak değerlendirilmiştir. Modernitenin yayılması ve derinleşmesiyle ortaya çıkan sorunlar ve krizler karşısında, farklı amaçlar ve aktörler şekillenen bu toplumsal hareketler, “yeni toplumsal hareketler” olarak adlandırılmış (Topal Demiroğlu, 2014) ve değindiği konular bakımından eski toplumsal hareketlerden farklılık göstermeye başlamıştır. Değişen dünya düzeni, grupların hareketlilik alanları da değiştirmiştir.

Yeni toplumsal hareketlerin başlangıcını, Berkeley, Berlin ve Paris’teki öğrenci hareketlerine dayandırmak mümkündür. Bu durum, yeni toplumsal hareketlerin ne kadar geniş bir alana değindiğine ve sosyal hareketlerin yerel ve ulusal çizgileri aşarak küresel bir boyut kazandığını göstermektedir (Bozkurt - Bayansar, 2016).

Yeni toplumsal hareketler zamanla daha farklı alanlarda da kendini göstermeye başlamıştır. Yeşil hareket bir diğer adıyla çevreci hareketler, yeni barış hareketi, kadın hareketi, insan hakları hareketi ve New Age hareketi gibi yeni toplumsal hareketler, modernliğe yaklaşım, siyasal eylem biçimleri ve eğitim anlayışları gibi hareketlenmeler bakımından geleneksel toplumsal hareketlerden ayrılmaktadır (Bozkurt - Bayansar, 2016, 285, a.mlf,3). Toplumsal bir amaca yönelik kolektif çabalar olarak tanımlanan aktivizm, değişim yaratmak için bireylerin ve grupların bir araya gelerek organize oldukları oluşumlardır. Bu

oluşumlar, çeşitli yöntemlerle toplumsal değişim için baskı oluşturur, kamuoyunu etkiler ve politik kararları şekillendirir (Garip, 2022).

Toplumda ortaya çıkan belli başlı sorunlar için örgütlenmeye ve hareketliliğe başlayan gruplar, çözülmeyen sorunların çözülmesine katkı sağlamakta hatta bazen çözümün ana ögesi durumunda bile olabilmektedirler. Bu toplumsal sorunlardan bir tanesi de iklim krizidir. İklim krizine karşı ilk toplumsal hareketlenmeler, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da ortaya çıkıp gelişmiş daha sonra farklı ülkelerde de hareketlilikler başlamıştır. Geleceklerinin tehlike altında olduğunu görmeye başlayan halkın ayaklanmaya başlaması ile çevre aktivistleri de örgütlenmeye başlamış, öğrenciler okul önlerinde pankartlarla sessiz eylemler gerçekleştirmiştir. Çevre hareketleri kapsamında, doğa yürüyüşleri, çevreye atılan zararlı atıkların toplanılması gibi hareketlenmeler de gerçekleştirilmiştir. Böylelikle iklim aktivizm hareketleri ciddi ölçüde büyümeye ve gelişmeye başlamıştır.

Kaynaklarda, çevre hareketleri ve iklim değişikliği hareketi olarak da geçen iklim aktivizminin Avrupa'da daha çok 15-19 yaş aralığındaki gençler öncülüğünde başladığı görülmektedir. Yapılan araştırmalarda, iklim aktivizminde, daha çok gençlerin toplumsal değişimde önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Genç iklim aktivistleri, tehlike olarak gördükleri iklim krizi konusu hakkında kamuoyunu bilinçlendirecek açıklamalar yapmak, politik liderlerin yapacakları değişikliklere öncülük etmek ve gençlik aktivizm hareketini daha geniş bir kitleye ulaştırmak gibi başarılarına ulaşmışlardır. Bu yaşanan olayların sonucunda, gençlerin göstermiş olduğu mücadele iklim aktivizmi, iklim değişikliği konusunda alınan kararlarda önemli bir güç olarak kabul edilmektedir. Bu aktivistlerin karakteristik özellikleri, motivasyonları ve etkileri üzerine yapılan araştırmalar, bu hareketin önemini ve potansiyelini vurgulamaktadır. Gelecekteki araştırmaların, iklim değişikliği alanındaki zorlukları ele alması ve iklim aktivizminin daha iyi anlaşılması için gençlerin bu alana katkı sağlaması beklenmektedir (AR, 2024).

Geleceklerini koruma altına almaya çalışan genç öğrenci nüfusunun yalnızca çevresel etkiler değil, sosyal ve kültürel değişimler açısından da toplumsal değişime önemli katkıları bulunmaktadır. Aktivistler çevre için başlattıkları hareketlere, her yaşta insanları teşvik etmiş ve iklim değişikliği konusunda farkındalık yaratmışlardır. Bu hareketler ve çağrılar karşılık bulmuş, devletler iklim krizini önlemek için çalışmalarına başlamış ve karbon salınımı azaltmaya doğru ilerleme başlamıştır. Hareketlerin etkisiyle, Avrupa Birliği ve ortak devletler tarafından alınan kararlara göre, 2030 yılına kadar karbon salınımının yüzde 55 azaltılması, 2050 yılı itibarıyla da sıfır karbon kullanımı hedef olarak belirlenmiştir. Bu süreçte Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi önemli adımlar atılmıştır. Bu sebeple, devletlerin aldığı bu kararlar doğrultusunda iklim değişikliği için 2030 yılı çok önemli bir tarih olarak belirlenmiştir. Gerekli önlemler alınmazsa dünya ciddi bir ekolojik sorun ile baş başa kalacaktır. Aktivistler bu konuda hızla çoğalmaya ve eylemlerini genişletmeye devam etmektedir.

Örneklerle İklim Aktivizmi

Greta Thunberg'in başlattığı ve "Yeni Dalga" olarak adlandırılan 2018'den günümüze kadar süregelen iklim hareketlerinin çevre sorunları konusunda önemli bir dönüm noktası olduğunu, iklim hareketlerinin nasıl evrildiğini ve gençlerin bu harekette nasıl bir rol oynadığını anlayabilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu yeni dalganın en önemli aşaması Greta Thunberg ve grevleridir. 2018'in en önemli gelişmesi olan İsveçli kız çocuğu olan 15 yaşındaki iklim aktivisti Greta Thunberg'in İsveç parlamentosu önünde tek başına başlattığı oturma eylemi büyük bir farkındalığa imza atmıştır. 2019 yılında Greta örnek alınarak iklim için okul grevlerini örgütleyen aktivist çocukların başlattığı, 'Gelecek için Cumalar' (Fridays For Future) hareketi de önemli bir toplumsal harekettir. Greta Thunberg, iklim hareketinin en çok konuşulan kampanyalarından birini başlatmış ve Fridays For Future hareketinin ilk adımını atmıştır (Bektaş Durmuş, 2024). Greta Thunberg iklim aktivizmi hareketlerinin en önemli aktivistlerinden biridir. Yaptığı eylemler 3 hafta sürmüş daha sonra okul yönetimi bu eylemi devam ettirmesini istemiştir.

İklim aktivistleri yalnızca grevlerle kalmayıp çeşitli yollarla eylemlerine devam etmektedirler. Bunlardan biri de 'Just Stop Oil' (Sadece Petrolü Durdurun) yine iklim konusunda dikkat çeken hareketlerden biridir. Just Stop Oil, Extinction Rebellion, Letzte Generation ve Ultima Generazione gibi aktivist grupların temel amaçları, fosil yakıt kullanımının verdiği zarara dikkat çekmektir. Bu gruplar, iklim krizi sorunlarına karşı kendi aralarında oluşturdukları kolektif bilinci yaptıkları eylemler ile kamuoyuna aktararak ulusal bir uyanışa sebep olmak istemektedirler. Aktivistlerin düşüncesine göre; eylem ne kadar dikkat çekerse ulaşılan insan kitlesi o kadar fazla olur. Bu bakış açısıyla vandalist eylemleri benimsemiş olan bu gruplar, sanat eserlerine zarar vererek eylemler gerçekleştirmektedirler. Grup isimlerinin Türkçe karşılıkları, Just Stop Oil'in "Sadece Petrolü Durdurun", Extinction Rebellion'un "Yok oluş İsyanı", Almanca olan Letzte Generation ve İtalyanca Ultima Generazione'nin ise aynı Türkçe anlama karşılık gelen "Son Nesil" anlamını taşımaktadır (İlkak - Küpeli, 2024). Bu iklim aktivisti gruplar, farklı şehirlerde ve sergilerde ünlü ressamların tablolarına boyalarla izler yaparak farkındalık yaratmaya çalışmaktadır. Grup, çevre konusundaki bu farkındalığı vandalizm yöntemini uygulayarak gerçekleştirmektedir.

İklim krizine karşı başlatılan eylemler kapsamında bir diğer önemli hareket; IPCC (The Intergovernmental Panel on Climate Change)'nin özel raporunun yayınlanmasının ardından, iklim aktivisti Extinction Rebellion (XR) grubunun, Birleşik Krallık'ta zaman içinde devam eden ve uluslararası alanda yayılan bir protesto ve sivil itaatsizlik eylemleri dalgası başlatmasıdır. Grup, hükümetlerin iklim ve biyoçeşitlilik krizleri konusunda anlamlı adımlar atmaması nedeniyle, hükümetler yanıt verene kadar halkın isyan etmesi gerektiğini iddia etmektedir. Kasım 2018'de 6000'den fazla aktivist Londra'daki beş büyük köprüyü kapatmış ve Nisan 2019'da sivil itaatsizlik eylemleri 1000'den fazla tutuklamayla sonuçlanmıştır. Ekim 2019'da dünya çapında 60'tan fazla şehirde isyanlar ortaya çıkmıştır. XR bir kez daha Londra'nın merkezini kapatmış ve iki haftalık bir süre boyunca 1800'den fazla aktivist tutuklanmıştır. XR, hükümetin bu krizler hakkında gerçeği söyleme, küresel kaynak

kullanımını azaltma ve karbon emisyonlarını 2025 yılına kadar net sıfıra getirme ve bu varoluşsal tehditlerin nasıl ele alınacağına karar vermek için demokratik bir vatandaş meclisi oluşturma taleplerini karşılayana kadar başlattıkları hareketleri devam ettirmeyi planlamaktadır. Uluslararası diğer XR grupları da bu isyanlara katılmıştır ve bu gruplar arasındaki küresel koordinasyon giderek artmaktadır (Stuart vd., 2020).

İklim aktivistlerinin bir diğer önemli ismi de Ömer Madra'dır. Madra, yıllar önce ekolojik sorunların ele alındığı ve her hafta iklim krizi üzerine yayınlar yapan Açık Radyo 95.0 radyo programının kurucusudur. İlk zamanlar az sayıda yayını olan programın, günümüzde yayın sayısı artmış ve ağırlanan konuklarla iklim krizi, ekolojik denge, doğal hayatı koruma üzerine sayısız yayın yapılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde modernizm ve internet ağı ile beraber küreselleşme kavramı hayatımızda ciddi bir yer edinmiştir. Küreselleşme her ne kadar ülkeler arasındaki sınırları kaldırıp insanlara kolaylıklar tanısa da bir o kadar da arkasında büyüyen ciddi sorunları da beraberinde getirmektedir. Ekolojik sorunlar, küreselleşmenin beraberinde getirdiği önemli sorunlardan bir tanesidir. Küreselleşen dünyada, çevre sorunlarının küresel düzeyde ele alınması gerekmektedir. Çevre hareketleri, aktivistlerin desteğiyle ve yapmış oldukları grevlerle ve çeşitli farkındalık aktiviteleriyle hükümetler tarafından görünmeye başlanmıştır. Hükümetler, bu bağlamda uluslararası iklim antlaşmalarını ve projeleri dikkate almaya başlamıştır. İnsanların fazlasıyla tahrip ederek dengesini bozduğu doğanın etkileri şimdiden küresel ısınma ile görülmeye başlanmıştır. Bu bozulmanın kolay kolay düzelmeyeceğini doğa, dünya genelinde meydana gelen farklı farklı doğal afetlerle hissettirmektedir. Bireysel ve toplu olarak bir an önce çevresel dengenin ve küresel iklim değişikliğinin yavaşlatılması için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bunun için iklim aktivistlerinin gerçekleştirdikleri eylemler takip edilmeli ve hareketlerin içerikleri dikkatle analiz edilmelidir.

Yeni toplumsal hareketler, küresel çevre sorunlarına karşı dikkat çekme ve etkileme görevini görmektedir. İklim değişikliği, kirlilik ve doğal kaynakların aşırı tüketimi gibi sorunlara karşı mücadelede kritik bir rol oynamaktadır. Bu hareketler, hükümetlerden ve şirketlerden sürdürülebilirlik ve çevrenin korunması konusunda düzenlemeler yapılmasını talep ederek toplumsal farkındalık yaratma amacındadırlar. İnsanlar değişen yaşam şartlarıyla birlikte sürekli değişmekte ve bu değişim de teknoloji ürünlerinin aşırı kullanımı gibi konularda olduğu zaman doğayı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Teknolojinin hâkim olduğu bir düzende çevresel olayların artması olağan bir durumdur. Hayatımızda önemli bir yeri olan teknolojik ürünler ekolojik dengenin bozulmasında etkin bir rol oynamaktadır. Bu sebeple kullanılan cihazların çevreye zarar vermeyecek özellikte olanları tercih edilmeli ve kullanım süreleri azaltılmalıdır. İklim krizinin engellenebilmesine katkı sağlayabilmek için tarımsal faaliyetler çoğaltılabilir veya insanların kentten köylere yönelmesini sağlayacak projeler üretilebilir.

Sonuç olarak, çevre konusunda gerçekleştirilen toplumsal hareketler ve çevre aktivistleri çevre sorunlarına karşı mücadelede kritik bir rol oynamaktadır. Sürdürülebilirlik, doğayı koruma ve çevre adaleti gibi hedeflerin gerçekleştirilmesi, dünya genelinde toplumsal hareketlerin desteğini gerektirmektedir. Çevre sorunlarına karşı küresel bir dayanışma ve devletlerin ortak çabası, sürdürülebilir bir geleceği inşa etmek için atılması gereken önemli adımlardır. Doğa dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılmasının teşvik edilmesi için çalışmalar yapılması önemli bir adım olabilmektedir. Bununla birlikte, endüstriyel atıkların azaltılması ve geri dönüşümün teşvik edilmesi gibi üretim süreçlerinde de değişiklikler yapılması alınabilecek önlemler arasında yer almalıdır. Ayrıca, ormansızlaşmanın önlenmesi ve ağaçlandırma projelerinin desteklenmesi gibi doğa koruma çalışmaları da iklim krizine karşı mücadelede etkili olacaktır. Bu çabaların yanı sıra, eğitim ve farkındalık artırma faaliyetleriyle okullarda, kurumlarda eğitimler verilmeli, belediyelerde oluşturulacak merkezler aracılığıyla toplumun genelinde çevre bilinci ve sürdürülebilirlik konusunda bir kültür oluşturulması için çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Bu şekilde, sadece politika ve endüstri düzeyinde değil, bireylerin ve toplumun da katkısıyla iklim kriziyle mücadelede daha etkili adımlar atılabilir. Çevrenin dengesinin düzelmesi oldukça zaman alabilir ama daha fazla geç kalabilecek bir konu olmadığı için uluslararası dünya örgütlenmelerinin önemli ve etkili önlemler alması gerekmektedir. Aksi takdirde bu oluşan ekolojik dengesizlik ya da sorun geleceğimizi tahmin edilenden daha çabuk yok edebilir düzeye gelmeye başlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ak Sözlük. Erişim 21 Aralık 2020. <http://aksozluk.org/iklim>.
- AR, Apaçık Radyo. "İklim Aktivistlerinin Demografik Özellikleri". Erişim 10 Ağustos 2024. <https://acikradyo.com.tr/iklim-kusagi-konusuyor/iklim-aktivistlerinin-demografik-ozellikleri>
- Aydemir, Aslı. *Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya*. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2020.
- Aydemir, Cahit - Kaya, Mehmet. "Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 6/20 (2007), 260-282.
- Bektaş Durmuş, Seval. "İklim Aktivizmi Üzerine Nitel Bir Araştırma; 'Fridays For Future Hareketi'". *Boycokz Akademi Dergisi*, (2024) 105-118.
- Bozkurt, Yavuz - Bayansar, Reha. "Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları". *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 14/2 (2016), 276-293.
- Climate.gov, NOAA Climate.gov. "Climate Change: Global Sea Level". Erişim 6 Haziran 2024. <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-global-sea-level>
- Çalış, Şaban Halis. "Üç Tarz-ı Siyasetten Globalizme". *Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim ve Ekonomi*. der. M. Akif Çukurçayır. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2002.
- Çelebi, H. "Çevre Sorunları". *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*. ed. Haydar Çakmak İstanbul: Doğu Kitabevi, 2014.
- Doğan, Seyhun - Tüzer, Mutlu. "Küresel İklim Değişikliği ile Mücadele: Genel Yaklaşımlar ve Uluslararası Çabalar". *Sosyoloji Konferansları Dergisi* 44 (2011), 157-194.
- DPT, Devlet Planlama Teşkilatı. *İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000.
- Erdoğan, Halide Nur. "Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Kadın Hareketleri: Dijital Aktivizm", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/2 (2021) 112-119.
- Fırat, Nihan. "Küreselleşmenin Tarihi ve Bilgi". *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi* 16/2 (2021) 165-171.
- Fox, Jeremy. *Chomsky ve Küreselleşme*. İstanbul: Everest Yayınları, 2002.
- Garip, Sezen. "Dijital Aktivizm ve Sosyal Medya Aktivizm Kavramlarını Ayırmak: Kuramsal Bir Değerlendirme". *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi* 6/14 (2022), 81-89.
- Giddens, Anthony. *Modernliğin Sonuçları*. çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.
- Görmez, Kemal. *Çevre Sorunları*. Ankara: Nobel Akademik, 2020.
- İçli, Gönül. "Küreselleşme ve Kültür". *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 25/2 (2001) 163-172.

- İlkak, Ahmet - Küpeli, Ali Ertuğrul. "Sanatsal Eylem Olarak Vandalizm; İklim Aktivisleri". *Sanat ve Yorum* 43 (2024), 34-42.
- Klinenberg, Eric vd. "Sociology and the Climate Crisis", *Annual Review of Sociology* (2020), 646-669.
- Kömeçoğlu, Uğur. "Küreselleşme, Modernleşme, Modernlik ". *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 5/18 (2022), 9-24.
- Mavi, İbrahim. "Küresel İklim Değişikliği Bağlamında Yeni Toplumsal Hareket Örneği Olarak Küresel Çevreci Hareketler". *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/2 (2021), 116-126.
- Mazlum, İbrahim. "Küresel Siyaset ve Çevre". *Küresel Siyasete Giriş, Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. ed. Evren Balta. 457-489. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- NRDC, the Natural Resources Defense Council. "What Is Climate Change?". Erişim 8 Temmuz 2024. <https://www.nrdc.org/stories/what-climate-change>
- Robertson, Roland - White, Kathleen E. "What Is Globalization?". *The Blackwell Companion to Globalization*. ed. George Ritzer. 54-66. Malden: Blackwell Publishing, 2007.
- Sönmezoğlu, Faruk vd. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Der Yayınları, 2020.
- Stuart, Diana vd. "The climate crisis as a catalyst for emancipatory transformation: An examination of the possible". *International Sociology* 35/4 (2020), 433-456.
- TCCŞİDB, Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. "Türkiye'nin Tarafı Olduğu Bazı Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarına İlişkin Bilgiler". Erişim 1 Temmuz 2024. <https://ab.csb.gov.tr/anlasmalar-i-98915>
- Topal Demiroğlu, Elif. "Yeni Toplumsal Hareketler; Bir Literatür Taraması", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 2/1 (2014), 133-144.
- Touraine, Alain. *Bugünün Dünyasını Anlamak Yeni Bir Paradigma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Türkeş, Murat vd. *Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri*. Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları, 2000.
- Ünal, Serhan. "Yeşil Teori". *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*. der. Mehmet Şahin ve Osman Şen. 229-251. Ankara: Kripto Yayınları, 2014.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Araştırmacıların her biri mevcut araştırmanın tüm aşamalarına eşit oranda katkı sağlamıştır. 1. yazarın araştırmaya katkı oranı %50, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %50’dir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı yoktur. Araştırmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.